

แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในวรรณกรรมเยาวชน เรื่อง “บ้านชายทุ่ง”

Nature as a Theme in the Young Adult Fiction,
Baan Chai Thung

วรรณิธา วิระวรรณ¹ | Wanthira Wirawan

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” ผลการศึกษาพบแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ 2 ลักษณะ คือ 1) หากมนุษย์รู้จักเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากธรรมชาติอย่างตระหนักในคุณค่า ธรรมชาติก็จะให้คุณแก่มนุษย์อย่างอเนกอนันต์ และ 2) หากมนุษย์เรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติอย่างเข้าใจ มนุษย์ก็จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข แนวคิดทั้ง 2 ประการนี้ มีความสอดคล้องกับแนวคิดจิตสำนึกเชิงนิเวศแนวดั้งเดิม ที่เห็นว่าธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยหลักในการผลิตทางสังคม ผู้คนในอดีตรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ สรรพสิ่งในธรรมชาติจึงมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิด ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญหนึ่งในการศึกษาวิจารณ์งานวรรณกรรมเชิงนิเวศ

คำสำคัญ : แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ วรรณกรรมเยาวชน บ้านชายทุ่ง

¹Academic freelance

Abstract

This academic article focuses on the concept of nature as a theme in the story Baan Chai Thung, a novel intended for young adults by Chaya Choosuan. Two pervasive and mutually supporting themes are interwoven throughout the story's development: 1) Nature as provider; and 2) Humanity's relationship to nature. As a provider, Earth can sustainably provide for all of our material needs indefinitely provided humans utilize the bounty appreciatively and with care. In terms of our relationship to nature, humans can live happily and fulfilling lives provided they understand, as they did in the distant past, that they are part of nature rather than separating from it. The story's two themes serve to foster and raise an ecological consciousness among young readers and by so doing teach them how to develop behaviours that are more congruent, balanced and eco-supportive than what has characterized generations in Thailand's recent past.

Keywords: Nature in Thai literature, young adult fiction, Baan Chai Thung

ความนำ

การอ่านวรรณคดีไทยที่ปฏิบัติเป็นธรรมเนียมกันมายาวนาน คือ การวิเคราะห์วิจารณ์ หรือตีความวรรณคดีโดยใช้กระบวนการทางวรรณศิลป์ มุ่งพินิจความไพเราะของงานผ่านความงามของภาษา ดูความประสานของเสียงและความหมาย ให้ความสำคัญกับการศึกษาภาษาในเชิงสุนทรียภาพ การใช้เกณฑ์ทางวรรณศิลป์มาศึกษาวรรณคดีจะ “...มีแนวปฏิบัติที่ค่อนข้างเป็นแบบแผนตายตัว เช่น การพิจารณาความงามของบทประพันธ์ในด้านของเสียง คำและความหมาย การศึกษาในแนวทางนี้ยังใช้ได้ตลออยู่เสมอ หากเราเชื่อมั่นว่าวรรณคดีคือวัสดุแห่งสุนทรียภาพ แต่วรรณคดีก็เป็นวัสดุและสุนทรียภาพที่มีความซับซ้อนหลายมิติ” (Thanya Sangkhaphanthanon, 2013: 21) จึงเปิดโอกาสให้ผู้อ่านได้พินิจวิเคราะห์งานอย่างเปิดกว้าง ด้วยวิธีการที่หลากหลายและแปลกใหม่ วรรณคดีจึงเป็นเครื่องมือทางวรรณศิลป์ที่เ้ายวนและเอื้อให้ผู้อ่านได้เฝ้ามองความหมายใหม่ ๆ อยู่เสมอ

แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง”

Thanya Sangkhaphanthanon (2013) ได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ของสมมติฐานข้างต้น โดยใช้ทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ (Ecocriticism) มาศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณคดี ในหนังสือ “วรรณคดีสีเขียว : กระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย” ซึ่งหยิบยกวรรณคดีไทยมาอ่านและพิจารณาใหม่ เน้นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

แนวคิดวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ (Ecocriticism) เป็นการเปิดมุมมองใหม่ในการศึกษาวรรณคดีไทยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ศึกษาลึกลงไปถึงระบบคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของผู้แต่ง “เนื่องจากมนุษย์มักจะใช้ศิลปะเป็นสื่อในการแสดงความเข้าใจ ประทับใจ และแสดงออกถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อโลกธรรมชาติ หรืออาจกล่าวได้ว่า งานเขียนเกี่ยวกับธรรมชาติ มีความหมายในฐานะสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมของมนุษย์มานานแล้ว” (Thanya Sangkhaphanthanon, 2013: 29) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สะท้อนผ่านงานวรรณคดีจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเมื่อนำเสนอปรากฏการณ์นี้ผ่านงานวรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน

วรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” ของ Chanya Choosuan ได้รับรางวัลชนะเลิศประเภทสารคดีในการประกวดวรรณกรรมเยาวชน รางวัลแว่นแก้ว ครั้งที่ 6 ประจำปี 2552 เนื้อเรื่องเล่าถึงเรื่องราวของเด็กหญิงชนบทคนหนึ่งชื่อ “ลูกจัน” ตั้งแต่อายุหกขวบจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เด็กน้อยได้รับความรัก ความอบอุ่นจากการใกล้ชิดกับผู้เป็นแม่ ซึ่งเปรียบเสมือนครูคนแรกที่ถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ให้ตน เช่น การทำอาหาร การเข้าวัดทำบุญ การใช้พืชสมุนไพรรักษาอาการเจ็บป่วย เป็นต้น ทำให้ลูกจันได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง และเก็บสั่งสมประสบการณ์ดังกล่าวไปเรื่อย ๆ ซึ่งบทเรียนชีวิตเหล่านี้หล่อหลอมให้ลูกจันมีความอดทน มีมานะพยายาม แบ่งเบาภาระงานทางบ้าน รู้จักพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจ เพื่อเป็นทุนการศึกษา มุ่งมั่นในการศึกษา ใฝ่รู้ใฝ่เรียน จนประสบความสำเร็จในชีวิตได้เป็นครูผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็ก ๆ ในเวลาต่อมา

“บ้านชายทุ่ง” มี 3 ตอนคือ บ้านชายทุ่ง โรงเรียนริมทุ่ง และบ้านชายคลอง บรรยายชีวิตชนบทภาคใต้ เมื่อห้าสิบปีที่ผ่านมา ที่ดำรงอยู่ท่ามกลางธรรมชาติอันบริสุทธิ์งดงามของท้องไร่ท้องนา มีความสุขและสนุกสนานกับกิจกรรมพื้นบ้าน เช่น ขี่ช้าง เล่นว่าว

วิดปลา ดำนา เกี่ยวข้าวหรือดูการละเล่น เป็นวิถีชนบทที่เรียบง่าย สุขสงบ และสนุกสนาน ภาพชีวิตพื้นเมืองชาวใต้เมื่อกว่าห้าสิบปีก่อนจึงกลับมาโลดแล่นมีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่ง ผ่านบทวรรณกรรม

วรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวอย่างเด่นชัดตั้งแต่การตั้งชื่อเรื่อง แนวคิดสำคัญหนึ่งที่ปรากฏในเรื่อง จึงมุ่งเน้นที่ประเด็นมนุษย์กับการอยู่ร่วมกับธรรมชาติเป็นสำคัญ ซึ่งกล่าวว่าย้ายอยู่บ่อยครั้ง ผ่านคำพูด และพฤติกรรมของตัวละคร รวมทั้งบทบรรยาย แนวคิดดังกล่าวนี้ เป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม (Traditional Ecological Knowledge) ซึ่งเมื่อปรากฏอยู่ในงานวรรณกรรมจะแสดงออกถึง “จิตสำนึกเชิงนิเวศแนวดั้งเดิม” อันเป็นระบบคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสังคมมนุษย์แต่ครั้งอดีต

Thanya Sangkhaphanthanon (2013) ได้อธิบาย “จิตสำนึกเชิงนิเวศแนวดั้งเดิม” ไว้ว่า เป็นระบบคิดเก่าแก่และมีมาก่อนพร้อม ๆ กับมนุษย์ในระบบสังคมแบบชุมชนบุพกาล และยุคแรกเริ่มก่อตั้งรัฐตั้งเช่นในสมัยสุโขทัย มนุษย์จำต้องอาศัยพึ่งพาธรรมชาติ และมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างใกล้ชิด เพราะวิถีการผลิตและปัจจัยในการผลิตยังอาศัยปัจจัยจากธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ หรือในสังคมที่มีการล่าสัตว์ และหาของป่า มนุษย์จึงมีกระบวนการทัศน์หรือระบบคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเคารพและเกื้อกูลต่อชีวิตอื่น รวมถึงสำนึกที่จะธำรงรักษาสายสัมพันธ์ดังกล่าวให้คงอยู่อย่างยั่งยืน โดยเชื่อว่ามนุษย์มาจากธรรมชาติและเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ การดำรงชีวิตจึงสัมพันธ์กับความสมดุลของระบบนิเวศ

จรรยา ชูสุวรรณ นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในสารคดีสำหรับเยาวชน เรื่อง “บ้านชายทุ่ง” แบบจิตสำนึกเชิงนิเวศแนวดั้งเดิม ที่ให้ภาพชีวิตของชุมชนปักษ์ใต้เมื่อประมาณ 50 ปีที่ผ่านมา ยังคงดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บทบรรยายในเรื่องนำเสนอให้เห็นว่า ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยหลักในการผลิตทางสังคม ผู้คนในอดีตรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ สรรพชีวิตในธรรมชาติจึงมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิด ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกัน หากส่วนใดส่วนหนึ่งสูญเสียความสมดุลไป ส่วนอื่นก็ย่อมได้รับผลกระทบตามไปด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง”

บทความนี้ มุ่งแสดงให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” ผลการศึกษาพบแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติแบบจิตสำนึกเชิงนิเวศแนวตั้งเดิมอยู่ 2 ประการ คือ 1) หากมนุษย์รู้จักเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากธรรมชาติอย่างตระหนักในคุณค่า ธรรมชาติก็จะให้คุณแก่มนุษย์อย่างอเนกอนันต์ และ 2) หากมนุษย์เรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติอย่างเข้าใจ มนุษย์ก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข

แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติด้านที่ 1 : หากมนุษย์รู้จักเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากธรรมชาติอย่างตระหนักในคุณค่า ธรรมชาติก็จะให้คุณแก่มนุษย์อย่างอเนกอนันต์

แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติที่ว่า “หากมนุษย์รู้จักเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากธรรมชาติอย่างตระหนักในคุณค่า ธรรมชาติก็จะให้คุณแก่มนุษย์อย่างอเนกอนันต์” นำเสนอผ่านแนวคิดรอง 2 ประการ ดังนี้

1. มนุษย์สามารถนำธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มาเป็นปัจจัยสี่ และสร้างงานสร้างอาชีพได้

มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางธรรมชาติและเก็บเกี่ยวผลิตผลจากธรรมชาติมาใช้ประโยชน์โดยตรง คือ นำธรรมชาติมาเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิต เป็นต้นว่า อาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย ตลอดจนนำผลผลิตจากธรรมชาติมาสร้างเป็นอุปกรณ์และสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ รวมทั้งเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างงานสร้างอาชีพได้อีกด้วย ผู้เขียนเห็นว่า เมื่อธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ มนุษย์ก็ควรนำธรรมชาติมาใช้อย่างรู้คุณค่า เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งเป็นอาหารโดยตรง หรือนำธรรมชาติมาใช้เป็นปัจจัยในการผลิตดังในตอนและผู้เขียนบรรยายถึงบรรยากาศบริเวณบ้านของลูกจันว่า มีคูน้ำกว้างเพื่อใช้ระบายน้ำในช่วงฤดูฝนเชื่อมกับทางระบายน้ำเล็ก ๆ สองข้างทางเดิน ซึ่งเมื่อข้ามคูน้ำนี้ไปจะเป็นที่เล่นไล่จับของลูกจันและเพื่อน ๆ นั่นคือ สนามหญ้าอันเขียวชอุ่มที่แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ถัดจากสนามจะเป็นบริเวณที่มีพุ่มไม้ และไม่ยื่นต้นหลากหลายพันธุ์ ขึ้นอยู่หนาแน่น ซึ่งนอกจากจะเป็นสถานที่เล่นซ่อนหาของเด็ก ๆ แล้ว ยังเป็นเสมือนแหล่งอาหารชั้นเยี่ยมให้แก่ลูกจันและเพื่อนอีกด้วย อาทิ ลูกนมแมวข่อยเล็ก ๆ สีเหลือง ลูกนมวัวข่อยใหญ่ที่มีผลใหญ่มากเหมือนนมวัว เมื่อสุกเต็มที่มีสีส้มอมเหลือง ลูกนมควายที่มีข่อยใหญ่กว่าลูกนมวัว มีสีแดงสดสวย ลูกกะทกรก (นมช้าง) ที่มีผลเล็ก ๆ กลม ๆ ลูกเล็บเหยี่ยว (ยับเหยี่ยว) ข่อยเล็ก ๆ ซึ่งมีผลเล็กเท่าเม็ดสาคุ เมื่อสุกจะมีสีดำ และมีรสเปรี้ยว หรือลูกแพ

ที่มีรสฝาด รวมทั้งลูกกะพ้อ (ลูกพ้อ) ซึ่งผลแก่สีเขียวมีรสฝาด แต่เมื่อสุกจะมีสีส้มหรือสีแดง มีรสหวานขึ้น นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้บรรยายให้เห็นถึงคุณประโยชน์ของใบกะพ้ออีกด้วยว่า สามารถใช้กันฝนได้ เนื่องจากใบกะพ้อมีขนาดใหญ่มากเหมือนกับใบตาล และยังใช้ใบกะพ้ออ่อนมาห่อข้าวต้มลูกโยนได้อีกด้วย ดังความว่า

“ถัดจากลานดินหน้าบ้านเป็นคุ้งน้ำกว้างเพื่อใช้ระบายน้ำใน หน้าฝน เชื่อมกับทางระบายน้ำเล็ก ๆ สองข้างทางเดินไปสู่ถนนหน้า บ้าน ชำมคุ้งน้ำเป็นสนามหญ้าสีเขียวเป็นที่เล่นตีจับ (ไล่จับ) เลยสนามเป็นสุ่มทุ่มพุ่มไม้และไม้ยืนต้น เป็นที่เล่นซ่อนหาและเป็น แหล่งอาหารของเด็ก ๆ มีทั้งลูกนมแมวขอลูกเล็ก ๆ สีเหลือง ลูกนมวัว ขอลูกใหญ่ ลูกใหญ่เหมือนนมวัว เมื่อสุกมีสีส้มอมเหลือง ลูกนมควาย ขอลูกใหญ่กว่า มีสีแดงสดสวย ลูกนมช้าง (กะทกรก) ลูกเล็กกลม ลูกยับเหี่ยว (เล็บเหี่ยว) ขอลูกเล็ก ลูกเล็ก ๆ เท่าเม็ดสาคุ ผลสุกมีสีดาร์สเปรี้ยว ลูกแพมมีรสฝาด ลูกพ้อ (กะพ้อ) ลูกแก่สีเขียวมีรสฝาด ลูกสุกสีส้ม สีแดง รสหวานน้อย ต้นพ้อมีใบใหญ่เหมือนใบตาล ฝนตกก็ใช้ใบ กันฝนได้ ใบพ้ออ่อนแม่เอามาห่อต้ม (ข้าวต้มลูกโยน)”

(Chanya Choosuwan, 2009: 14 - 15)

แม่ของลูกจันทน์ปลูกพืชผักสวนครัวไว้หลายชนิด เพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหาร เช่น บอน (เผือก) ขมิ้น ตะไคร้ ขิง ข่า ใบโหระพา ใบกะเพรา มะนาว มะขาม เป็นต้น โดยเฉพาะยอดมะขามอ่อนที่สามารถนำมาประกอบอาหารได้หลากหลาย เช่น ใช้แกงส้ม หรือแกงเลียงกะทิใส่เมล็ดมะม่วงหิมพานต์ (เล็ดยาร่วง) นอกจากนี้ หากแม่ต้องการจะหาผักมาแกงเลียงก็สามารถเก็บผักที่ขึ้นเองตามธรรมชาติได้ที่ริมรั้วบ้าน อาทิ ผักตำลึง ผักหวาน ถั่วพู ผักกูด ผักล่ำเพ็ง เป็นต้น หรือในตอนที่พี่ของลูกจันทน์ปลูกผักสวนครัวไว้ที่บริเวณข้างครัวให้แม่ทำอาหาร ได้แก่ พริกเขียว (ขี้พริ้ว) แตงกวา มะระ บวบ และ พักทอง (น้ำเต้า) ซึ่งสามารถนำมาประกอบอาหารได้หลายประเภท อาทิ ยอดอ่อนของพักทองนำมาแกงส้ม ผลแก่ใช้แกงเลียง หรือนำมาผัดกับหมู ผัดกับไข่หรือใส่ในแกงไตปลา

แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง”

(พุงปลา) หากเป็นผักทองที่แก่จัด แม่จะนำมาทำผักทองแกงบวด (น้ำเต้าแกงบวด) เป็นต้น ซึ่งพืชผักเหล่านี้เป็นผลิตภัณฑ์ได้จากธรรมชาติ ไม่ต้องเสียเงินซื้อ พฤติกรรมของแม่แสดงให้เห็นถึงการรู้จักเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติมาใช้อย่างคุ้มค่า

นอกจากการนำพืชผักมาประกอบอาหารแล้ว แม่ยังเลือกสรรผลไม้ที่ได้จากธรรมชาติมาให้ลูก ๆ ได้รับประทานเป็นอาหารว่างอยู่เสมอ ดังในตอนที่แม่ตัดแครอทกล้วยน้ำว้าสุกมาแขวนไม้เรียงเป็นแถวไว้ที่มุมห้องบนบ้าน เพื่อให้ลูก ๆ ได้รับประทานกันเวลาหิว นอกจากนี้ ลูกจันและเพื่อน ๆ ยังรู้จักเสาะหาผลหมากรากไม้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติมารับประทานกันเองด้วย ทั้งที่เป็นพืชล้มลุก อาทิ ลูกนมแมว นมวัว นมควาย นมช้าง หรือผลไม้จากไม้ยืนต้น เช่น ลูกหว้า ลูกแพ ลูกำชำหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ามะหวด (ลูกชำ) มะม่วงหิมพานต์ (ลูกยาร่วง) มะไฟ (ลูกไฟ) มะเฟือง (ลูกเฟือง) ละมุด (ลูกมุด) มะปริง (ลูกปริง) มะปราง (ลูกปราง) กระท้อน (ลูกท้อน) ความว่า

“ถักกล้วยน้ำว้าสุก เด็ก ๆ จะได้กินกล้วยบาซซี ถักกล้วยสุก
พร้อมกันหลาย ๆ แครอท แม่จะตัดแครอทกล้วยมาแขวนไม้เรียงเป็นแถวไว้
ที่มุมห้อง เด็ก ๆ เล่นจนเหนื่อย พอหิวก็วิ่งขึ้นเรือนไปปลิดกล้วยกิน
ทั้งวัน ลูกจันและเพื่อน ๆ กินกันแต่ลูกไม้ที่หาได้ตามสุ่มทุมพุ่มไม้
เช่น ลูกนมแมว นมวัว นมควาย นมช้าง หรือลูกไม้ยืนต้น เช่น
ลูกหว้า ลูกแพ ลูกำชำ (กำชำ, มะหวด) ...”

(Chanya Choosuwat, 2009: 25)

นอกจากพืชพันธุ์ธัญญาหารหลากชนิดในธรรมชาติจะเป็นอาหารที่เลี้ยงปากท้องได้แล้ว ผู้เขียนยังเสนอว่า พืชพันธุ์เหล่านี้สามารถนำมาเป็นยารักษาโรคเพื่อบรรเทาอาการเจ็บป่วยได้ด้วย สมุนไพรพื้นบ้านเหล่านี้รักษาอาการเจ็บป่วยได้หลายโรค ดังในตอนที่แม่ของลูกจันได้ใช้พืชพื้นบ้านหลายชนิดรักษาอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ให้ลูก เช่น ในตอนที่ลูก ๆ เป็นหวัด แม่ก็จะต้มน้ำร้อนแล้วทุบพืชสมุนไพรที่มีสรรพคุณในการรักษาอาการหวัด ได้แก่ ใบมะขามแก่ หอมแดง ขมิ้น ใส่ลงไปให้ลูกอาบจนหายว่า “...เวลาลูก ๆ เป็นหวัด แม่จะ

ใช้ใบมะขามแก่ หัวหอมแดง ขมิ้น ทูบใส่น้ำร้อนแล้วผสมเป็นน้ำอุ่นให้อาบและรดหัว สักพักก็ล้างขมิ้นออกมาเป็นพวง จมูกโล่ง หลังจากนั้นหวัดก็หายเป็นปลิดทิ้ง” (Chanya Choosuwan, 2009: 22) หากลูกหกล้มหรือถูกมีดบาดจนเป็นแผล แม้จะใช้ใบสดของ ต้นสาบเสือ ซึ่งมีสรรพคุณในการห้ามเลือดหรือรักษาแผลมาช้ำกับปูนแดง แล้วคั้นเอาแต่น้ำ ไปทาตรงบริเวณที่เป็นแผลก็จะช่วยสมานแผล ทำให้แผลหายได้ว่า “เวลาที่ลูกหกล้มมี เลือดซึม ๆ หรือถูกมีดบาดมีแผล แม้จะเอาใบสดของผักราด (ต้นสาบเสือ) มาช้ำกับปูน แดงแล้วบีบน้ำทาแผลสด ทำให้แผลหายได้” (Chanya Choosuwan, 2009: 22) หรือใน ตอนที่ถูกปวดฟันเพราะฟันผุ แม่ก็จะใช้ผักคราดหัวแหวน ซึ่งเป็นพืชที่มีสรรพคุณใน การช่วยบรรเทาอาการปวดฟันมาบดกับเกลือแล้วใส่ในรูปฟันผุทำให้ลูกหายจากอาการปวดฟันได้

ตอนที่ลูกปวดท้อง แม่ก็จะนำพืชสมุนไพร คือ ลูกยอสุกที่มีสรรพคุณช่วย บรรเทาอาการปวดท้องมาให้ลูกรับประทานเพื่อรักษาอาการปวดท้อง หรือในกรณีที่ ลูกปวดท้องเพราะมีพยาธิแม่จะให้ลูกดื่มน้ำกะละมะพร้าวเผาเพื่อถ่ายพยาธิ ลูกก็จะหายจาก อาการปวดท้องและไม่มีพยาธิ

ถึงช่วงฤดูฝน อาหารในธรรมชาติมีความสมบูรณ์มาก ดังตัวอย่างตอนที่ พี่ชายของลูกจันออกไปจับกบในคืนที่ฝนตก โดยจุดไฟแล้วใช้ถาดเก่าหรือแผ่นสังกะสีที่ตัด เป็นวงกลมสวมได้ไว้ เพื่อบังแสงไฟไว้ไม่ให้กบมองเห็น เมื่อเห็นกบก็ใช้ไม้ตีแล้วจับกบใส่ช่อง ใช้เวลาแค่ประมาณ 2 ชั่วโมง พี่ชายทั้งสองก็สามารถจับกบได้เป็นจำนวนมากทั้ง ๆ ที่มี ผู้อื่นออกส่องกบเหมือนกัน ทั้งนี้ก็เพราะความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาตินั่นเอง

พอฝนตกหนัก สระใหญ่หลังบ้านของลูกจันจะมีน้ำท่วมจนเอ่อล้นไหลนอง สระใหญ่แห่งนี้เป็นที่อยู่อาศัยของปลาหลากหลายชนิด เมื่อถึงฤดูน้ำหลาก พี่ ๆ ของลูกจัน จะขุดดินให้เป็นร่องแล้ววางไซดักปลาไว้ จากนั้นทั้งลูกจันและพี่ ๆ ก็จะช่วยกันไล่ปลาให้ เข้าไปในไซ ซึ่งมีปลาจำนวนมาก และหลายชนิดมาติดไซ อาทิ ปลาชิว ปลาสร้อย ปลาหมอ ปลาตะเพียน ปลาดุก และปลาช่อน เป็นต้น นอกจากได้ปลามาให้แม่มาประกอบอาหาร ตลอดในช่วงฤดูฝนโดยไม่ต้องเสียเงินซื้อหาแล้ว เด็ก ๆ ยังได้สนุกสนานจากการดักปลา ท่ามกลางสายฝนตั้งแต่เช้าจรดค่ำอีกด้วย ความว่า

แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง”

“ในที่ของน้ำชายซึ่งอยู่หลังบ้านแม่มีสระใหญ่อยู่ สระนั้น
ทั้งลึกและกว้าง เป็นที่อยู่ของปลานานาชนิด หน้าฝนยมน้ำหลาก
น้ำจะท่วมสระจนเอ่อล้นและไหลหลากลงสู่ที่ต่ำคือบ้านแม่ พี่จอม
กับพี่จินจะขุดดินเป็นร่องให้น้ำไหลผ่านแล้วใช้ไซตักปลา...นอกจาก
ได้ปลามาให้แม่ทำกินตลอดฝนโดยไม่ต้องซื้อหาแล้ว ยังสนุกสนานด้วย”

(Chanya Choosuwan, 2009 : 38)

เมื่อเก็บข้าวในนาหมดแล้ว เวลาผ่านไปหลายเดือน ซึ่งข้าวก็จะสุกร้อน
กลายเป็นปุ๋ย ทำให้ในนามีหญ้างอกขึ้นมาแทนที่ ถึงคราวที่ฝนเดือนหกตกลงมา น้ำก็จะ
ท่วมเต็มทุ่งนา นอกจากบ่ที่มีขุดขึ้นในฤดูนี้แล้ว ยังมีสัตว์อีกชนิดหนึ่งที่เริ่มวางไข่ นั่นก็คือ
แมงดา ซึ่งสามารถนำมารับประทานได้ วิธีการหาไข่แมงดา คือ การใช้มือคลำไปตามกิ่งไม้
บางครั้งก็อาจเจอตัวแมงดาเกาะติดกับไข่ เมื่อเจอแล้วก็หักมาทั้งกิ่งไม้เล็ก ๆ แล้วนำไปจุ่ม
ในน้ำข้าวที่กำลังเดือด ทิ้งไว้สักครู่ก็เอาขึ้นรับประทานได้ ไข่แมงดามีรสมันอร่อยมาก
ซึ่งเป็นที่ยื่นชอบของลูกจันและเพื่อนๆ ส่วนตัวแมงดาก็สามารถรับประทานได้เช่นกัน โดยนำไป
ปิ้งไฟอ่อน ๆ ดึงหัว ปีก และขาทิ้งไป เอาอวัยวะภายในที่ไม่ต้องการออก (ขี้, ไส้) แล้วฉีก
เป็นชิ้นเล็ก ๆ นำมาใส่ในน้ำพริกจะทำให้ น้ำพริกมีกลิ่นหอมชวนรับประทานยิ่งขึ้น เมื่อนำ
น้ำพริกแมงดามารับประทานกับยอดมะม่วงหิมพานต์ (ยอดยาร่วง) ยอดชะมวง (ยอดม่วง)
หรือผักอื่น ๆ ก็จะช่วยเพิ่มรสชาติให้อาหารมีกลิ่นเอร็ดอร่อยมากยิ่งขึ้น

ในช่วงของการทำนามีฝนตกชุกเพราะอยู่ในช่วงฤดูฝนทำให้ในนามีน้ำขัง
ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำจืดนานาชนิด เช่น ปลา หอย เป็นต้น อาหารการกิน
อุดมสมบูรณ์จึงเป็นที่มาของกิจกรรมสนุก ๆ ของเด็ก ๆ คือ ตกปลา และหาหอยขม
ที่นอกจากจะสร้างความบันเทิงแล้ว ยังสามารถนำมาประกอบอาหารได้อีกด้วย ความว่า

“แม่ใช้เวลาหลายวันจึงดำนสำเร็จ ช่วงที่ต้นข้าวกำลัง
เจริญเติบโต ในนามีน้ำขัง เด็ก ๆ อย่างลูกจันมีกิจกรรมสนุก ๆ
ให้ทำเยอะแยะ เช่น ตกปลา หาหอยขม...เสร็จแล้วนำหอยไป
แกงกะทิสดหรือแกงเลียง”

(Chanya Choosuwan, 2009: 71 - 72)

เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยว แม้จะเข้าสู่ฤดูแล้งแล้ว แต่ธรรมชาติก็ยังเป็นแหล่งอาหารที่สมบูรณ์ของมนุษย์ ดังในตอนที่คุณเขียนบรรยายพฤติกรรมของผู้ใหญ่ที่มาช่วยแม่เก็บข้าว (ชาวใต้ไม่นิยมใช้เคียวเกี่ยวข้าว แต่จะใช้แกระเก็บข้าวแทน จึงเรียกว่า การเก็บข้าว) ว่า “เที่ยงแล้ว...หอมกลิ่นฟางข้าวคละเคล้ากับกลิ่นน้ำขุบฝีมือแม่ ซึ่งทำมาสำหรับจิ้มกับผักต้ม และผักสดต่าง ๆ ถ้าผักจากบ้านมีน้อยก็หาเพิ่มเอาตามคันนาได้ พวกผู้ใหญ่รู้ว่ายอดอะไรกินได้ เช่น ยอดยาร่วง ยอดตอเบา (กระถิน) ” (Chanya Choosuwan, 2009: 80) ตอนนี้แสดงให้เห็นว่า หากมนุษย์รู้จักสังเกต ดำรงอยู่ด้วยความพอเพียง ก็จะใช้ประโยชน์จากธรรมชาติได้อย่างไม่ทุกข์ร้อน

ตอนที่ลูกจัน พี่ ๆ และชาวบ้านคนอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในละแวกเดียวกันได้ช่วยวิดปลาในสระใหญ่หลังบ้านของลูกจัน (ซึ่งเป็นพี่ของน้าชาย) ในช่วงฤดูแล้งที่น้ำในสระแห้งลงจนเหลือแค่คันสระ ทำให้เห็นว่าวิดปลาเป็นกิจกรรมที่เด็ก และผู้ใหญ่ต่างชื่นชอบ เพราะนอกจากจะได้ปลามาประกอบอาหารแล้ว ยังเป็นความสนุกสนานที่เกิดขึ้นจากการได้ทำงานร่วมกันอีกด้วย จน “...กลายเป็นมหรรรวิดปลา เพราะนอกจากคนวิดปลาแล้วยังมีคนมุงดูอีกมากมาย ทั้งคนเฒ่าคนแก่ คนหนุ่ม คนสาว และเด็ก ๆ รวมแล้วครึ่งร้อยยืนบ้าง นั่งบ้าง อยู่รอบสระใหญ่เต็มไปหมด” (Chanya Choosuwan, 2009: 39) นอกจากมหรรรวิดปลาในสระใหญ่หลังบ้านที่เกิดขึ้นเพียงปีละครั้งแล้ว พี่ ๆ ของลูกจันยังชวนน้อง ๆ ไปวิดปลาจากแหล่งน้ำอื่นอีก เช่น ในหนองน้ำเล็ก ๆ หรือในปลักควายที่ควายชอบลงไปนอนแช่โคลนเล่นในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งมีอยู่หลายแห่ง เมื่อถึงฤดูฝนในปลักควายจะมีน้ำขังเต็ม ซึ่งจะเป็นที่อยู่อาศัยของปลาจำนวนมาก และเป็นแหล่งให้เด็ก ๆ ได้นั่งตกปลาหรือวิดปลากันอย่างสนุกสนาน และยังได้ปลาสารพัดชนิดไปประกอบอาหาร อาทิ “...แกงส้มปลาช่อนตัวใหญ่เนื้อนุ่ม แกงฉู่ปลาดุกใส่ใบส้มแป้นหอมฉุย หรือคั่วปลาเล็กปลาน้อยมีน้ำขลุกขลิกสีเหลืองด้วยขมิ้น หอมกลิ่นตะไคร้ หอม กระเทียม...” (Chanya Choosuwan, 2009: 41)

นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้บรรยายให้เห็นถึงคุณประโยชน์ของมะพร้าว โดยผ่านเหตุการณ์ตอนที่แม่ของลูกจันเตรียมทำขนมไหว้ทวายในประเพณีสารทเดือนสิบว่า นอกจากจะนำผลมาคั้นเป็นกะทิสำหรับทำขนม และทำน้ำมันเพื่อใช้ในการประกอบอาหารประเภททอดแล้ว ทางมะพร้าวยังสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น เป็นเชื้อเพลิงหุงต้มชั้นดี หรือนำมาทำเป็นแม่พิมพ์ของขนมได้ (ขนมข้าวพอง)

แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง”

นอกจากมนุษย์สามารถนำธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มาเป็นอาหารเพื่อยังชีพแล้ว ธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์นี้ยังเปรียบเสมือนแหล่งอาหารชั้นเลิศของสัตว์ต่าง ๆ อีกด้วย เห็นได้จากตอนที่บ่าวหนิด (คนเลี้ยงช้าง) ใช้ต้นมะพร้าวเป็นที่ล่ำช้างและนำทางมะพร้าว อ้อย กล้วย และกิ่งไผ่ให้ช้างกินเป็นอาหาร ซึ่งที่ล่ำและอาหารเหล่านี้ล้วนเป็นผลผลิตจาก ธรรมชาติทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตาม แม้ธรรมชาติได้สร้างอาหารไว้ให้มนุษย์อย่างอุดมสมบูรณ์ แต่ก็กำหนดให้แต่ละพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์แตกต่างกันไป เพื่อรักษาสมดุลทาง ธรรมชาติไว้ ตัวอย่างตอนที่แม่ซื้อปลาทะเล และปลาจากคลองน้ำลึก เพราะบ้านของ ลูกจันไม่ได้อยู่ติดทะเล และแม่น้ำใหญ่ จึงไม่สามารถหาปลาเหล่านี้ได้เอง ประมงน้ำเค็ม และประมงน้ำจืดจึงเป็นอาชีพของผู้ที่อาศัยอยู่แถบชายฝั่ง และริมแม่น้ำ แต่ถ้าเป็นปลาน้ำจืด ตามห้วยหรือคลองเล็ก ๆ เช่น ปลาตูก ปลาซ่อน ปลาหมอ ปลาตะเพียน ปลาสวาย ปลาชิว เหล่านี้ แม่ไม่ต้องซื้อ เพราะสามารถหาเองได้จากท้องนา จากหนองน้ำ โดยเฉพาะในฤดูน้ำหลาก พี่ชายของลูกจันก็จะวางโซ่ดักปลา หรือวิดปลาจากสระใหญ่หลังบ้านได้ปลามาประกอบ อาหารเป็นจำนวนมาก

นอกจากธรรมชาติจะเป็นแหล่งอาหาร และเป็นยารักษาโรคแก่มนุษย์แล้ว ธรรมชาติยังอุทิศชิ้นส่วนของตนเพื่อคุ้มภัยให้มนุษย์ด้วย ดังตอนหนึ่งที่ผู้เขียนได้บรรยาย ถึงสภาพบ้านโบราณของทางใต้ว่า ใช้วัสดุอุปกรณ์ในการประกอบสร้างจากธรรมชาติแทบ ทั้งสิ้น คือ เป็นบ้านที่ใช้ไม้กันทั้งหลัง (ไม้ฝากระดาน) มุงหลังคาด้วยจาก ซึ่งเป็นพืชชนิดหนึ่ง ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ มีไถ่สูงเพื่อเป็นพื้นที่ใช้สอยงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ เช่น เป็นลานนวดข้าว ที่ทำขนม หรือเป็นที่เล่นสำหรับเด็ก ๆ ความเป็นมา

“บ้านไม้ฝากระดานหลังใหญ่ หลังคามุงด้วยจากเพื่อให้ เหมาะสมกับสภาพทางภูมิศาสตร์ของภาคใต้ที่มีฝนตกเกือบตลอดปี ตัวเรือนมีไถ่สูง เสาบ้านวางบนฐานคอนกรีตสี่เหลี่ยม ไถ่ถุนเป็น พื้นดินอัดแข็งเพื่อใช้ประโยชน์ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น เป็นลานนวดข้าว ที่ทำขนมของแม่หรือเป็นที่เล่นสำหรับเด็ก ๆ...”

(Chanya Choosuan, 2009: 14)

นอกจากนี้ ธรรมชาติยังเป็นวัตถุดิบในการสร้างและผลิตเครื่องมือใช้สอยให้แก่นุษย์อีกด้วย ดังในตอน ที่ ผู้เขียนกล่าวถึงคุณประโยชน์ของมะพร้าวว่า นอกจากจะใช้เป็นอาหารของมนุษย์แล้ว (น้ำมันมะพร้าวเป็นเครื่องต้มแกักระหาย ผลใช้คั้นเป็นกะทิสำหรับทำขนม) ทางมะพร้าวยังยังสามารถนำมาทำเป็นวัสดุใช้งานได้หลายชนิด เช่น เป็นที่กั้นโรงหนังตะลุง เป็นเชื้อเพลิงสำหรับใช้หุงต้ม เป็นแม่พิมพ์สำหรับทำขนม (ใช้เปลือกแข็งทางมะพร้าวสดมาทำเป็นแม่พิมพ์ของขนมข้าวพอง) และเป็นเครื่องประดับตกแต่งอุโบสถ ศาลาโรงธรรม และบริเวณวัด เนื่องในงานเทศน์มหาชาติในช่วงเข้าพรรษาอย่างสวยงาม ส่วนกะลามะพร้าวก็สามารถนำมาเผาถ่านเป็นเชื้อเพลิงชั้นดีที่ไม่ต้องซื้อหา ผู้เขียนแสดงทัศนะนี้ผ่านพฤติกรรมของลูกจันและเพื่อน ๆ ว่า ต้องตื่นตั้งแต่ตีสี่เพื่อไปแงะ (แควักพริก) เนื้อมะพร้าวที่ถูกย่างไฟจนแห้งออกจากกะลา เพื่อนำไปส่งโรงงาน โดยเจ้าของมะพร้าวแห่งจะมอบกะลามะพร้าวให้เป็นค่าตอบแทน ซึ่งกะลามะพร้าวที่ได้สามารถนำไปเผาถ่านเพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิงในการหุงหาอาหาร หรือใช้รีดผ้ากับเตาทองเหลืองได้ เพราะความร้อนที่ได้จะร้อนจัดอย่างสม่ำเสมอ ดังตัวอย่างบางตอนว่า “...เจ้าของจะกั้นวิกหนังด้วยทางมะพร้าวแห้งที่ตัดโคนตัดปลายออก แล้วปักขีด ๆ กั้นรอบรั้วลวดหนามซึ่งกั้นรอบบริเวณสวนมะพร้าว...” (Chanya Choosuan, 2009: 43)

ตอนที่ผู้เขียนบรรยายถึงสิ่งของเครื่องใช้ที่แม่ของลูกจันใช้ว่าเป็นวัสดุที่ทำมาจากธรรมชาติ ได้แก่ “หมวกปีกกว้างยอดแหลม สานด้วยใบไม้และไม้ไผ่...” (Chanya Choosuan, 2009: 192) ซึ่งชาวใต้เรียกว่า “เปี้ยว” นอกจากนี้ ยังมีกระเชอ (เชอ) ซึ่งเป็นภาชนะที่แม่ใช้สำหรับใส่ข้าวเปลือกที่จะนำไปทำพันธุ์ปลูกกล้า (นำข้าว) ว่าเป็น “...ภาชนะก้นสอบ ปากกว้าง สานด้วยไม้ไผ่แล้วยัดด้วยน้ำมันขัน” (Chanya Choosuan, 2009: 66) ซึ่งล้วนเป็นวัตถุดิบที่หาได้ในธรรมชาติทั้งสิ้น หรือในตอน ที่ครูและนักเรียนไปตัดไม้ไผ่เพื่อมาทำเป็นอิฐจันท์สำหรับเขียร์กีฬาสิ เนื่องจากทางโรงเรียนไม่มีงบประมาณที่จะซื้อไม้ แสดงให้เห็นว่า ธรรมชาติสามารถเป็นที่พึ่งให้มนุษย์ได้เสมอ ขอเพียงมนุษย์ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างรู้คุณค่าเท่านั้น

ลูกจันและเพื่อน ๆ ใช้ใบถั่วฝักยาวมาลบกะดานขนวนแทนแปรงลบกะดาน โดยนำใบถั่วฝักยาวมาขยำแล้วขยี้ทาลงบนกะดานขนวน น้ำจากใบของถั่วฝักยาวจะช่วยลบรอยดินสอหินจนสะอาดหมดจด ซึ่งบ้านของลูกจันปลูกถั่วฝักยาวไว้เป็นจำนวนมาก

แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง”

สำหรับประกอบอาหาร ลูกจันจึงมีใบกล้วยเหลือเฟือมาใช้ลวกกระดานชนวน เพราะเก็บหาได้จากธรรมชาติใกล้ตัว และในตอนที่ผู้เขียนบรรยายว่า ลูกจันกับเด็กคนอื่น ๆ เตรียมหาดอกไม้หรือพืชอื่นที่ใช้สำหรับไหว้ครู ได้แก่ ดอกเข็ม กล้วยาแพรก ดอกมะเขือ รวมทั้งจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่จะใช้ทำกรวยดอกไม้ด้วย โดยการใช้ใบตองมาทำกรวย แล้วกลัดกรวยด้วยไม้กลัดทางมะพร้าว จากนั้นจึงนำดอกไม้ต่าง ๆ ที่หาเตรียมไว้มาจัดใส่ในกรวยให้สวยงาม ซึ่งวัสดุดังกล่าวที่ใช้สำหรับไหว้ครู ล้วนแต่เป็นการนำผลิตผลจากธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ทั้งสิ้น

การใช้ประโยชน์จากต้นไม้อย่างรู้คุณค่า คือ สามารถนำทุกส่วนของต้นไม้มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังในตอนที่ลูกจันและผองเพื่อนนำดอกพิกุลที่ร่วงหล่นอยู่ตามโคนต้นไม้ร้อยมาลัยเล่น เพราะดอกพิกุลมีกลิ่นหอมจรรูใจ คนในสมัยอดีตนิยมนำมาทำน้ำอบน้ำปรุงหรือเป็นสมุนไพรรักษาโรค ส่วนผลของพิกุลก็สามารถนำมารับประทานได้ แต่ไม่มีใครชอบเพราะมีรสฝาด นอกจากนี้ ลำต้นของพิกุลยังมีความแข็งแรงทนทาน จึงนิยมนำมาทำเสาบ้าน พวงมาลัยเรือ หรือทำค้ำมือก

นอกจากมนุษย์จะสามารถนำธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มาเป็นวัตถุดิบในการสร้างอาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย และวัสดุอุปกรณ์ใช้สอยแล้ว ผู้เขียนยังย้ำให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติอีกประการหนึ่งว่า มนุษย์สามารถใช้ธรรมชาติเป็นเครื่องมือในการสร้างงานสร้างอาชีพให้แก่ตนได้

การประกอบอาชีพของมนุษย์ในแต่ละพื้นที่นั้นมีความแตกต่างกัน หากมนุษย์รู้จักการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสามารถแปรรูปทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์คัมค่า ธรรมชาติก็จะให้คุณแก่มนุษย์อย่างสูงสุด ดังเหตุการณ์ตอนที่แม่ให้ป้าเนาะ ซึ่งเป็นชาวไทยมุสลิมมาช่วยนวดข้าว โดยให้ข้าวที่นวดแล้วเป็นค่าตอบแทน ป้าเนาะอาศัยอยู่บริเวณปากน้ำปากดวด ซึ่งเป็นที่ที่น้ำคลองและน้ำทะเลบรรจบกัน ชาวบ้านในแถบนั้นมีอาชีพทำประมงน้ำเค็ม จึงไม่มีที่นาจะปลูกข้าว จำเป็นต้องซื้อข้าวจากชาวบ้านที่มีนา หรือมารับจ้างนวดข้าวเพื่อแลกข้าวไปรับประทาน ในทางกลับกันแม่ของลูกจันมีอาชีพทำนา มีที่นาสำหรับปลูกข้าวก็จำเป็นต้องซื้อปลาทะเลและปลาน้ำคลองจากชาวบ้านที่ทำประมงเช่นเดียวกัน การได้มีโอกาสแลกเปลี่ยน

ทรัพยากรทางธรรมชาติเช่นนี้ นอกจากจะทำให้เกิดรายได้แล้ว ยังเปิดโอกาสให้มนุษย์ได้พบปะ ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยมีความต่างของสภาพพื้นที่ และอาชีพเป็นเครื่องมือสร้างความสัมพันธ์อันดี ดังนี้

“สำหรับปลาทะเลและปลาจากลำคลอง แม่ต้องซื้อกิน ปลากระบอกซื้อเป็นพวง ๆ ปลาสด ๆ ยังดีันกระดั่ว ๆ ...ส่วนปลาน้ำจืด เช่น ปลาดุก ปลาช่อน ปลาหมอ ปลาตะเพียน ปลาสวาย ปลาชิว พี่ชายจะไปจับมาจากท้องนา จากหนองน้ำ ถ้าถึงฤดูน้ำหลาก พี่ก็จะวางไซดักปลา หรือวิดปลาจากสระใหญ่หลังบ้าน”

(Chanya Choosuan, 2009: 22)

ผู้เขียนบรรยายให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติว่า ช่วยสร้างงานสร้างรายได้ให้แก่มนุษย์ เพียงแต่มนุษย์ต้องรู้จักเลือกสรรมาใช้อย่างเข้าใจถึงลักษณะของธรรมชาติที่แตกต่างกัน ดังตอนที่บรรยายเหตุการณ์ในวันที่มีตลาดนัดช่วงเช้าที่บ้านบาวนิก ซึ่งมีอาณาบริเวณกว้างขวาง ชาวบ้านจากทั่วสารทิศจะแห่กันมาซื้อผักกับข้าวที่ตลาดแห่งนี้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะปลาจากลำคลอง และปลาทะเลสด ๆ หลากหลายชนิดที่ชาวไทยมุสลิม (ซึ่งประกอบอาชีพทำประมง) นำมาขาย รวมทั้งชาวสวนผักและผลไม้ที่เมื่อถึงฤดูกาลของผักผลไม้ชนิดใดให้ผลผลิตก็จะนำผักและผลไม้ชนิดนั้นมาขาย อาทิ มังคุดเนื้อหวานนุ่มลิ้น ลางสาดที่สูงอมจันมีรสหวานชื่นใจ หรือทุเรียนบ้านสุก ๆ มาขายหรือในตอนที่ถูกจันกับพี่ ๆ ช่วยกันเก็บผลหมากที่ร่วงหล่นอยู่ตามโคนต้นไปขายเพื่อนำเงินมาซื้อของเล่น ดังความว่า

“ได้ต้นหมากยังมีลูกหมากที่สุกหล่นอยู่ตามโคนอีกมากมาย เนื่องจากเจ้าของขอย (สอย) ไม่ทัน จึงต้องปล่อยให้มันร่วงหล่นอยู่เกลื่อนกลาด ลูกจันกับพี่ไปเก็บมาได้มากเป็นกองใหญ่ เพราะเจ้าของไม่หวงห้าม จากนั้นพี่จันจะเป็นคน เอาลูกหมากไปขาย ได้เงินมาจะซื้อของเล่นมาฝาก...”

(Chanya Choosuan, 2009: 90)

แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง”

นอกจากการนำวัตถุดิบที่ได้จากธรรมชาติโดยตรงมาสร้างเป็นอาชีพแล้ว ผู้เขียนยังเห็นว่า มนุษย์สามารถนำธรรมชาติมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์หรือสินค้าเพื่อสร้างงาน สร้างรายได้อีกทางหนึ่งด้วย ดังในตอนที่ผู้เขียนบรรยายรายละเอียดเกี่ยวกับการนำเมล็ดมะม่วงหิมพานต์มาประกอบอาหารและแปรรูปว่า เมล็ดมะม่วงหิมพานต์สามารถนำมาประกอบอาหารได้หลายประเภทตั้งแต่การนำเมล็ดมาคั่วแล้วรับประทานเป็นอาหารว่าง หรือนำมา “...แกงเลียงใส่กะทิ ใส่ยอดมะขามอ่อน...” (Chanya Choosuwat, 2009: 31 - 37) หรือนำไปทำเมล็ดมะม่วงหิมพานต์ฉาบ หากเมล็ดมะม่วงหิมพานต์มีมากก็จะมี พ่อค้ามารับซื้อ เพื่อนำไปแปรรูปเป็นมะม่วงหิมพานต์อบ ซึ่งเป็นการเพิ่มมูลค่าให้แก่ ผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติ จึงมีราคาค่อนข้างสูง เพราะคนนิยมรับประทานมาก จนในปัจจุบันมีการปลูกต้นมะม่วงหิมพานต์เพื่อเอาเมล็ดมะม่วงหิมพานต์ส่งโรงงานแต่เพียงอย่างเดียว และในตอนที่ถูกจันบรรยายถึงอาชีพของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในละแวกเดียวกันกับบ้านที่สาวว่า มีอาชีพรับซื้อมะพร้าว (เพราะชาวบ้านในแถบมีปลูกมะพร้าวไว้เป็นจำนวนมาก) และทำมะพร้าวแห้งส่งโรงงาน เพื่อนำน้ำมันจากมะพร้าวมาใช้ประโยชน์ ล้วนแสดงให้เห็นถึงการสร้างงานสร้างอาชีพเพื่อเลี้ยงตนจากผลิตภัณฑ์ธรรมชาติสร้างไว้ให้

ตัวอย่างในข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติเมื่อครั้งอดีตว่า มีความอุดมสมบูรณ์ และมนุษย์สามารถใช้ประโยชน์ได้ทุกเมื่อ ตั้งแต่เป็นอาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ วัสดุอุปกรณ์ใช้สอย รวมทั้งสร้างรายได้ให้ด้วย ที่สำคัญที่สุด คือ สามารถใช้ประโยชน์ได้โดยไม่ต้องแลกเปลี่ยนซื้อขายกันด้วยเงินตรา ขอเพียงมนุษย์รู้จักใส่ใจหาสิ่งเหล่านี้อย่างรู้คุณค่า ธรรมชาติก็จะเอื้อประโยชน์แก่มนุษย์อย่างสูงสุด

2. มนุษย์สามารถนำธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มาเป็นเครื่องมือในการสร้างความสุขให้แก่ตนได้

นอกจากธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์จะเป็นแหล่งวัตถุดิบในการสร้างอาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย และวัสดุอุปกรณ์ใช้สอย รวมทั้งเป็นเครื่องมือในการสร้างงานสร้างอาชีพให้แก่มนุษย์แล้ว ผู้เขียนยังเห็นว่า มนุษย์ยังอาศัยธรรมชาติมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความสุขได้อีกด้วย ดังในตอนหนึ่งที่ผู้เขียนบรรยายสภาพบ้าน และอาณาบริเวณบ้านของลูกจันว่ามีลานบ้านที่เตียนเรียบจนเห็นพื้นดินปนทรายสะอาด เพื่อเป็นลานพักผ่อนให้เด็ก ๆ วิ่งเล่นเตย

และหัดวาดเขียน โดยใช้วัสดุจากธรรมชาติมาเป็นอุปกรณ์ในการวาดคือ ใช้ไม้วาดไปบนพื้นดินที่สะอาดตานั้น หรือในตอนที่ได้เขียนได้บรรยายถึงสภาพบริเวณบ้านของลูกจันว่า ร่ายล้อมไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารนานาชนิด มีต้นหว้าต้นใหญ่ แผ่ร่มเงาร่มรื่น เย็นสบาย ทั้งยังให้ผลตก ซึ่งนอกจากจะเป็นอาหารของเหล่านกกาแล้ว ยังเป็นแหล่งอาหารของพวกเด็ก ๆ อย่างลูกจันและเพื่อน ๆ อีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นลูกหว้าผลแก่ที่แข็งและมีรสเปรี้ยว (ลูกหว้าหิน) หรือผลที่สุกเต็มที่จนมีสีดำ ซึ่งมีรสหวานอมเปรี้ยวก็ล้วนเป็นที่โปรดปรานของเด็ก ๆ ทั้งนั้น แต่ความสุขชั้นเยี่ยมของลูกจันและผองเพื่อนอยู่ที่การได้ปั่นปายไปตามกิ่งก้านสาขาของต้นไม้ใหญ่ต้นนี้ โดยไต่ไปตามกิ่งเล็กกิ่งน้อยจนถึงกิ่งที่สูงที่สุด แล้วตะโกนร้อง “จู้ ๆ” แข่งกันว่าเสียงของใครจะสะท้อนกลับมาดังที่สุด คนนั้นก็จะเป็นผู้ชนะ ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านในอดีต มีวิธีตีความความสุขจากธรรมชาติอย่างเรียบง่ายและเห็นคุณค่า ดังนี้

“...บริเวณรอบ ๆ บ้านเป็นลานดินปนทรายที่แม่ใช้จอบถากหญ้าให้เตียนและกวาดให้สะอาดอยู่เสมอ จึงเป็นที่เล่นเตยหรือที่สำหรับฝึกปรี๊ดฝีมือในการวาดรูปของพวกเด็ก ๆ สิ่งที่ใช้ในการวาดไม่ใช่ดินสอหรือปากกา แต่เป็นไม้ยาว ๆ เท่าที่หาได้ รูปที่ขอวาดกันบ่อย ๆ คือรูปหนังตะลุง”

(Chanya Choosuan, 2009: 14)

หลังฤดูเก็บเกี่ยวในช่วงเดือนสามเดือนสี่ เมื่อชาวนาเก็บข้าวเสร็จแล้วก็จะปล่อยช้างเข้าให้แห่ผูกเนาอยู่ในนา อย่างไรก็ตาม ก่อนจะปล่อยให้ช้างเข้าแห่เที่ยวไปอย่างไร้ประโยชน์ ผู้ใหญ่สามารถนำช้างเข้าสดมาทำเป็นปีช้างเข้าให้เด็ก ๆ ได้เป่าเล่นกันอย่างสนุกสนาน ดังความว่า “...ซึ่งช้างสดเป็นของเล่นอีกอย่างหนึ่งของเด็ก ๆ พวกเขาจะใช้ช้างเข้ามาทำเป็นปีเป่าเล่นกัน...ลูกจันกับเพื่อน ๆ จะทำเล่นสักกี่อันก็ได้ เพราะมีช้างเข้าอยู่เต็มทุ่ง แล้วเด็ก ๆ ก็เป่าปีแข่งกัน ว่าปีของใครจะมีเสียงดังกว่า พี่ชายเป่าปีได้เก่ง เขาเป่าเป็นเพลงได้ด้วย” (Chanya Choosuan, 2009: 26 - 27)

แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง”

ในช่วงฤดูฝนที่น้ำในสระใหญ่หลังบ้านของลูกจันทน์ปริ่มล้นขอบสระ ลูกจันทน์ พี่ ๆ และผองเพื่อนต่างชวนกันไปเล่นน้ำในสระอย่างสนุกสนาน สำหรับน้องเล็กอย่างลูกจันทน์ที่ยังว่ายน้ำไม่แข็ง พี่ก็จะนำลูกมะพร้าวห้าวสองผลมาผูกติดกันแล้วให้ลูกจันทน์นำไปพาดไว้ระหว่งอก เพื่อเป็นทุ่นสำหรับพยุงตัวให้ลอยอยู่ในน้ำได้ ดังตัวอย่าง

“ถ้าเป็นยามปกตินั้น น้ำเต็มสระจะเป็นที่เล่นอันสนุกสนานของเด็กทั้งหลายในละแวกนั้น พี่โต ๆ ว่ายน้ำเก่งก็กระโดดน้ำเล่นกันตุม ๆ พวกที่ยังตัวเล็กอยู่อย่างลูกจันทน์ พี่จันทน์จะหามะพร้าวห้าวสองลูกมาผูกติดกัน เอาพาดไว้ระหว่งอก ให้ลูกมะพร้าวลอยอยู่ข้างรักแร้สองข้าง คอยพยุงให้ตัวลอย ใช้นิ้วพุ้ยน้ำป้อมแปม ขาติน้ำอยู่ตุม ๆ...”

(Chanya Choosuan, 2009: 38)

ยามหน้าแล้ง ธรรมชาติก็ไม่ทอดทิ้งให้มนุษย์ต้องเผชิญกับความร้อนอ้าวของแสงตะวันในฤดูร้อนอย่างไร้สุข หากยังแต่งแต้มสีสันชีวิตของเด็กบ้านทุ่งให้มีชีวิตชีวาด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ที่ใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติเป็นเครื่องมือ ดังในตอนที่ลูกจันทน์ พี่ ๆ และผองเพื่อนเก็บช่อดอกของสะตอที่มีตุ่มคล้ายไม้ติ้หม่ง เด็ก ๆ ภาคได้เรียกกันว่า โหม้งตอ โดยการนำโหม้งสะตอมาขว้างแข่งกัน ใครขว้างได้ไกลที่สุดก็จะเป็นผู้ชนะ หรือนำโหม้งสะตอมาแกะดอกที่หุ้มโหม้งออกให้หมดจนเหลือแต่แกนกลางที่มีขนาดเท่านิ้วหัวแม่มือ แล้วจับตรงปลายก้านยาว ๆ ให้แน่นแล้วสลัดกันติ้โหม้งสะตอ กติกาถือว่า ถ้าโหม้งสะตอของใครถูกตีแตกก่อน คนนั้นก็จะเป็นผู้แพ้ ดังคำว่า “... เล่นขว้างโหม้งตอ (ช่อดอกสะตอที่มีตุ่มเหมือนไม้ติ้หม่ง) ใครขว้างได้ไกลกว่าคนนั้นชนะ หรือแกะดอกออกหมด เหลือแต่แกนกลางเป็นตุ่มยาวมีขนาดเท่าหัวแม่มือ จับก้านยาว ๆ แล้วผลัดกันตีคนละที ของใครแตกก่อนก็แพ้ไป” (Chanya Choosuan, 2009: 34)

ในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวข้าวในนา เมื่อรับประทานอาหารกลางวันเสร็จ หลังจากที่ต้องกรำงานหนักเก็บข้าวอยู่กลางแดดร้อนจัดเป็นเวลานาน พวกผู้ใหญ่ก็จะหาที่หลบร้อนเพื่อพักผ่อน โดยการอาศัยธรรมชาติเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ นั่นคือ นั่งเอนหลังพิงจอมปลวก เหยียดแขนเหยียดขารับลมเย็น ๆ อยู่ใต้ร่มไม้ หรืออาหากินนอนหลับสักงีบ

เพื่อลุยงานต่อไปในช่วงบ่าย โดยใช้ฟางข้าวต่างฟูกนึ่ง ส่วนเด็ก ๆ อย่างลูกจันและพี่ ๆ ก็หาความสำราญใจตามประสาเด็ก โดยการปายป็นไปตามต้นไม้แล้วร้องตะโกน “วู้ว” แข่งกันว่า เสียงของใครจะสะท้อนกลับมามากกว่ากัน ดังความว่า “...ผู้ใหญ่กินข้าวเสร็จต่างเอนหลังฟังจอมปลวกได้ร่มไม้ หรือนอนเหยียดยาวโดยใช้ฟางข้าวต่างฟูกนึ่ง เพื่อจับหลักสักรับส่วนลูกจันกับพี่จุกชวนกันป็นต้นไม้แล้ว แข่งกันตะโกนวู้ ๆ ให้เสียงลอยไปไกล ๆ นับเป็นความสุขอีกอย่างหนึ่งของเด็กบ้านทุ่ง” (Chanya Choosuan, 2009: 80) หรือในตอนที่คุณเขียนแสดงให้เห็นว่า ธรรมชาติเป็นความงดงามและซบซู่ใจมนุษย์ เช่น ปรากฏการณ์ข้างขึ้นข้างแรม เมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำ แสงจันทร์แจ่มนวลกระจ่างฟ้า แม่จะชวนลูก ๆ ออกมานอนดูพระจันทร์ดวงโตกันที่นอกชาน ช่วยกันปูเสื่อแล้วนอนหนุนหมอน ชีวกันดูพระจันทร์และก้อนเมฆที่ล่องลอยอยู่บนท้องฟ้า แสงจันทร์ที่ส่องกระทบกับปูเมฆสีขาวก่อให้เกิดรูปร่างต่าง ๆ ตามแต่จินตนาการของแต่ละคน เป็นความสุขเรียบง่ายที่ได้จากธรรมชาติ

ตัวอย่างข้างต้น สนับสนุนแนวคิด “หากมนุษย์รู้จักเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากธรรมชาติอย่างตระหนักในคุณค่า ธรรมชาติก็จะให้คุณแก่มนุษย์อย่างอนอกันันต์” นับว่าผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติผ่านสารคดีเรื่องนี้อย่างชัดเจน ทั้งพฤติกรรม คำพูด ฉาก บรรยากาศ และวิถีชีวิตของตัวละครในเรื่อง

แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติด้านที่ 2 : หากมนุษย์เรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติอย่างเข้าใจ มนุษย์ก็จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข

เมื่อมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ธรรมชาติจึงมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ดังนั้น “มนุษย์ต้องเรียนรู้ที่อยู่กับธรรมชาติอย่างเข้าใจจึงจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางธรรมชาติได้อย่างมีความสุข” ตัวอย่างเช่น ชาวไตส่วนใหญ่จะเลือกสถานที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนโดยยึดธรรมชาติเป็นเกณฑ์ โดยชาวไตนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำลำคลอง เพราะนอกจากจะสะดวกในการใช้น้ำเพื่ออุปโภคบริโภคแล้ว แหล่งน้ำยังเป็นที่ยืนของอาหารต่าง ๆ เป็นต้นว่า กุ้ง หอย ปู ปลา และพืชผักนานาชนิดที่คนสามารถนำมาใช้เป็นอาหารได้ นอกจากนี้ คนที่มีบ้านเรือนอยู่ติดกับแม่น้ำลำคลองก็สามารถใช้แม่น้ำลำคลองเป็นเส้นทางคมนาคม การตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้แหล่งน้ำจึงมีความสะดวกทั้งการสัญจร และการทำมาหากินเพื่อเลี้ยงชีพ ดังตอนที่ลูกจันไปอาศัยอยู่ที่บ้านพี่สาว (เนื่องจากบ้านพี่สาวอยู่ใกล้กับโรงเรียนมากกว่า เพื่อความสะดวกในการไปโรงเรียน)

แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง”

ผู้เขียนได้บรรยายถึงสภาพและบริเวณบ้านของพี่สาวลูกจันว่า เป็นบ้านเช่าที่ตั้งอยู่ริมลำคลอง เป็นบริเวณที่แหล่งต้นน้ำหลายสายไหลมาบรรจบกับทะเล ด้วยสภาพภูมิศาสตร์เช่นนี้ จึงทำให้แหล่งชุมชนบริเวณนี้ มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยสัตว์น้ำนานาชนิดที่มนุษย์สามารถนำมาบริโภค ทำให้เกิดอาชีพประมง และค้าขาย โดยนำปลา ปู กุ้ง หอยสด ๆ มาวางขายที่ตลาดริมคลองในช่วงเย็น ช่วยสร้างงานสร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านที่รู้จักปรับตัวพึ่งพาธรรมชาติได้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม แสดงให้เห็นถึงการเรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติอย่างเข้าใจ ดังความว่า

“...บ้านของพี่สาวเป็นบ้านเช่าตั้งอยู่ริมคลอง ถัดจากบ้านพี่อีกสามหลังไปทางทิศตะวันออกก็ถึงชายคลอง ลูกจันจึงเรียกว่า “บ้านชายคลอง”... มีตลาดเย็นอยู่ริมคลองนี้ ทุกวันจะมีปลาทะเลตัวใหญ่สุด ๆ จากปากน้ำปากควดมาวางขายกันตรงนั้น เช่น ปลากระพง ปลาจะละเม็ด...”

(Chanya Choosuan, 2009: 164 - 166)

อย่างไรก็ตาม ในการนำผลิตผลทางธรรมชาติมาเป็นอาหาร ผู้เขียนได้นำเสนอว่ามนุษย์ต้องเรียนรู้ว่าสิ่งใดกินได้ กินแล้วดี มีประโยชน์ สิ่งใดกินไม่ได้ กินแล้วไม่ปลอดภัยหรือไม่ถูกสุขลักษณะ ดังตอนที่ลูกจันเล่าว่า ชาวได้จะนิยมนำปลามาประกอบอาหาร ซึ่งลำคลองหรือทะเลในแถบภาคใต้มีปลาเป็นจำนวนมากและมีหลายชนิดให้ได้เลือกรับประทาน แต่มีปลาชนิดหนึ่งที่คนใต้ไม่นิยมนำมาประกอบอาหาร คือ ปลาซีกัง เพราะเป็นปลาเทศบาลที่คอยกินสิ่งปฏิกูลในลำคลอง เวลาคนไปปลดทุกข์ ปลาชนิดนี้จะทำหน้าที่ตอดกินกากอาหารที่ถูกปล่อยลงมา หรือในตอนที่ถูกจับกับเพื่อนพายเรือในลำคลองเพื่อหาลูกล่ำพุมารับประทาน เพราะลูกล่ำพูสุกมีรสเปรี้ยว นำมาจิ้มกับเกลือออร์อย ส่วนลูกล่ำพูอ่อนและดอกล่ำพูสามารถนำมาเป็นเครื่องเคียงกับน้ำพริกหรือขนมจีนได้ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติทำให้สองฝั่งคลองมีต้นล่ำพู และไม้อื่น เช่น ต้นโกงกาง สมอ มะกอกน้ำขึ้นอย่างหนาแน่น ให้ร่มเงาอยู่รายรอบสองฟากฝั่ง ลูกจันและเพื่อน ๆ ต่างก็รู้โดยประสบการณ์ว่ามีทั้งไม้ที่กินได้ และไม้ที่กินไม่ได้ เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เป็นการเรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติอย่างเข้าใจ เพื่อไม่ให้ตนต้องรับโทษจากธรรมชาติทั้งสิ้น

การตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ ๆ กับธารน้ำ ยังสะดวกต่อการใช้น้ำเพื่ออุปโภคด้วย ดังในตอนที่ถูกจับบรรยายถึงวิถีชีวิตของตนเมื่อย้ายมาอยู่ที่บ้านชายคลองของพี่สาวว่า เมื่อมาอยู่ที่บ้านชายคลองลูกจันต้องซักผ้าด้วยตนเอง ลูกจันกับเพื่อน ๆ จึงพายเรือนำผ้าไปซักที่ลำคลองในช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ แม้ว่าบ้านของพี่สาวจะมีน้ำอาบน้ำใช้ เพราะขุดบ่อกักเก็บน้ำไว้ (เพื่อให้ได้น้ำจืดใสสะอาดไว้ใช้อุปโภคบริโภคตลอดทั้งปี เนื่องจากลำคลองอยู่ใกล้กับทะเล ในยามที่น้ำขึ้น น้ำเค็มจะไหลปะปนเข้ามาด้วยทำให้ไม่สามารถนำน้ำจากลำคลองมาดื่มกินได้ แต่สำหรับการใช้น้ำในลำคลองเพื่อการอุปโภคอย่างเช่นการซักผ้า นั้นมีความปลอดภัย) นอกจากนี้ ผู้เขียนยังอธิบายให้เห็นว่า ในอดีตนั้น น้ำในแม่น้ำลำคลองยังมีความสะอาดมากพอ สำหรับให้เด็ก ๆ อย่างลูกจันและเพื่อน ๆ ได้เล่นน้ำกันอย่างสนุกสนานและไม่ต้องกลัวอันตรายอีกด้วย

นอกจากการเรียนรู้ที่จะตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมแล้ว การสร้างบ้านสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยก็ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของสภาพภูมิศาสตร์ และสภาพภูมิอากาศในแต่ละพื้นที่ด้วย ดังจะเห็นได้จากตอนที่ลูกจันบรรยายถึงสภาพบ้านเรือนของตนว่า

“บ้านไม้ฝากระดานหลังใหญ่ หลังคามุงด้วยจากเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพทางภูมิศาสตร์ของภาคใต้ที่มีฝนตก เกือบตลอดปี ตัวเรือนมีใต้ถุนสูง เสาบ้านวางบนฐานคอนกรีตสี่เหลี่ยม ใต้ถุนเป็นพื้นดินอัดแข็ง เพื่อใช้ประโยชน์ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ...”

(Chanya Choosuan, 2009: 14)

จะเห็นว่า ผู้เขียนได้บรรยายถึงสภาพบ้านโบราณของทางใต้ ซึ่งออกแบบให้มีรูปแบบและโครงสร้างเหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์ และสภาพอากาศของภาคใต้ที่มีฝนตกชุก เพราะความชื้นสูงเป็นเวลากหลายเดือนในรอบปี บ้านเรือนภาคใต้จึงไม่นิยมฝังเสาลงในดิน แต่จะวางเสาทุกเสาลงบน “ดินเสา” โดยใช้แท่งซีเมนต์หล่อรองรับไว้แล้วใช้วิธีบากประกบที่ทำเช่นนี้ก็เพื่อป้องกันอันตราย เพราะหากฝนตกหนัก สภาพดินจะอ่อนตัว เสาบ้านอาจทรุดได้ง่าย อีกทั้งพื้นดินที่ชุ่มชื้นไปด้วยน้ำฝนจะเป็นที่อยู่ของปลวกและเชื้อราต่าง ๆ ซึ่งจะมากัดเซาะกินทำให้เสาพังเร็ว แสดงให้เห็นถึงการเรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติอย่างเข้าใจ

แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง”

ช่วงเวลาหรือฤดูกาลก็เป็นสิ่งกำหนดกิจกรรมของมนุษย์เพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ถ้ามนุษย์ปฏิบัติตนสอดคล้องกับธรรมชาติก็จะเกิดประโยชน์ ถ้าละเลยไม่ปฏิบัติตามก็อาจไม่ได้รับประโยชน์เท่าที่ควรหรืออาจเกิดโทษ เกิดความเสียหายได้ กิจกรรมของมนุษย์ที่ปฏิบัติตามฤดูกาล และตามการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติเป็นสิ่งที่ชาวได้ปฏิบัติสืบต่อกันนับตั้งแต่อดีตโดยอาศัยประสบการณ์ การสังเกต จดจำ และถ่ายทอดสืบต่อกันมา

สังคมได้เป็นสังคมเกษตรกรรมที่ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติในการผลิต ธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่กำหนดกิจกรรมของมนุษย์ อย่างเช่นเมื่อถึงฤดูฝนคนได้จะทำนา เพราะการทำนาต้องใช้น้ำมาก ดังในตอนที่ถูกจันบรรยายว่า เมื่อฝนตกก็ถึงช่วงของการทำนา พี่ชายจะเตรียมไถนา แม่จะปลูกกล้า (น้ำข้าว) เพื่อเอาไปดำนาในที่ดินของน้าชายที่มีความอุดมสมบูรณ์ เพราะมีสระใหญ่อยู่ด้านหลังจึงเหมาะแก่การปลูกกล้า จากนั้นในช่วงเดือน 11 ถึงเดือน 12 ฝนตกชุก พี่ชายของลูกจันจะไถนาเพื่อเตรียมที่สำหรับดำนา เมื่อฝนตกจนในนามีน้ำขังเต็มแล้ว ทุกคนก็จะดำนา หลังจากนั้นประมาณเดือน 3 ข้าวจะสุกเต็มท้องนา ก็ถึงฤดูเก็บเกี่ยว ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ฤดูกาลที่เกิดขึ้นในช่วงรอบปีเป็นความเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ โดยธรรมชาติเป็นผู้สร้าง และมนุษย์ต้องปรับตัวให้พร้อมเพื่อประโยชน์สูงสุดของตนเอง ความว่า

“ฝนตกแล้วถึงฤดูทำนาพี่ชายเตรียมไถนาแม่เตรียมน้ำข้าว(ปลูกกล้า)
เพื่อเอาไปดำนา...”

(Chanya Choosuan, 2009: 66)

และ

“ช่วงเดือน 11 ถึงเดือน 12 ฝนตกชุกถึงฤดูทำนาพี่ก็ไปไถนา
...เมื่อฝนตกจนน้ำเต็มนาแล้ว ก็ถึงเวลาดำนา ประมาณเดือน 9 ถึง
เดือน 12...”

(Chanya Choosuan, 2009: 69 - 70)

และ

“เดือน 12 ผ่านไป หมดฤดูฝนแล้ว...ราวเดือน 3 ข้าวเริ่มสุก
แล้ว ตอนนี้ทั่วท้องทุ่งมองเห็นแต่สีเหลืองทองไปสุดลูกหูลูกตา สมกับคำ
ว่าทุ่งรวงทอง เป็นสัญญาณว่าถึงเวลาเก็บข้าวแล้ว...”

(Chanya Choosuwan, 2009: 77 - 78)

นอกจากการทำนาแล้ว ยังมีกิจกรรมอื่นที่เกิดขึ้นในช่วงฤดูฝนอีกหนึ่งกิจกรรม คือ การหาปลา ด้วยวิธีการตกปลา และการวางไซดักปลา เพราะในช่วงเดือน 11 ถึงเดือน 12 ภาคใต้ฝนจะตกหนักติดต่อกันเป็นระยะเวลาหลายวัน จนทำให้เกิดภาวะน้ำท่วม ปลาที่อาศัยอยู่ในแหล่งน้ำต่าง ๆ จะไหลมาตามกระแสน้ำ ดังในตอนที่ฝนตกหนักลูกจั่นและพี่ ๆ ขวนกันเล่นน้ำฝนและช่วยกันไล่ต้อนปลาที่มาตามกระแสน้ำที่ไหลหลากมาจากสระใหญ่ (ในที่ดินของนายชายที่อยู่หลังบ้านของลูกจั่น) ให้เข้าไปในไซ ซึ่งพี่ชายได้ขุดร่องให้น้ำไหล แล้วเอาไซไปวางดักปลาไว้ นอกจากนี้ พี่ชายยังได้นำเบ็ดไปปักหย่อนไว้ตามคันนาเป็นระยะ ๆ หลาย ๆ คัน เรียกว่าการทงเบ็ด ซึ่งการทำเช่นนี้จะทำให้ได้ปลาเป็นจำนวนมาก และหลากหลายชนิดมาให้แม่ประกอบอาหาร ในช่วงฤดูฝนอาหารการกินในครอบครัว จึงอุดมสมบูรณ์เป็นพิเศษ ไม่ต้องสิ้นเปลืองเงินซื้อกับข้าว แม้ในยามที่ฝนตกติดต่อกันหลายวันจนน้ำท่วมหนักจะสร้างความยากลำบากในการสัญจรไปมาหาสู่กัน แต่หากมนุษย์รู้จักมองธรรมชาติด้วยความเข้าใจก็จะสามารถพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาสได้ และมนุษย์ก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างมีความสุข

สำหรับชาวประมง ผู้เขื่อนนำเสนอว่า พวกเขาสามารถเรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติอย่างเข้าใจเช่นกัน คือมีการปรับตัวให้เข้ากับฤดูกาล เช่น เมื่อถึงฤดูฝนซึ่งเป็นช่วงมรสุมก็งดออกเรือหาปลาเพื่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ผู้คนที่ต้องการซื้อปลาหรือสัตว์น้ำอื่น ๆ ที่มีความสดใหม่เพื่อนำไปประกอบอาหารก็ต้องเรียนรู้ที่จะยอมรับกับสภาวะการทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นอย่างเข้าใจ โดยการหันมาบริโภคปลาตากแห้ง (ปลาเค็ม) แทน ดังความว่า “...โดยเฉพาะหน้าฝน ปลาเค็มขายดีมาก เพราะเรือออกหาปลาไม่ได้เนื่องจากมีมรสุม” (Chanya Choosuwan, 2009: 167)

แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง”

อนึ่ง หากมนุษย์รู้จักปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างอดทน ใจเย็น ไม่นานความสุข ความอุดมสมบูรณ์ที่ธรรมชาติได้เคยมอบให้ก็จะคืนกลับมา ผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดนี้ผ่านเหตุการณ์ในตอนที่บ้านชายคลองของพี่สาวลูกจันเกิดน้ำท่วมว่า ในช่วงเดือน 11 ถึงเดือน 12 ภาคใต้ฝนจะตกหนักติดต่อกันเป็นระยะเวลาหลายวัน ปริมาณน้ำฝนที่ตกในหมู่บ้านระบายไหลลงสู่ลำคลองไม่ทัน ระดับน้ำในลำคลองจึงเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ เพราะน้ำไหลหลากลงมาจากทางเหนือ จนทำให้น้ำท่วมสะพานที่ใช้สัญจรไปมาจากฝั่งตะวันตกไปฝั่งตะวันออก ผู้คนทั้งสองฝั่งคลองจึงต้องใช้เรือเป็นพาหนะในการเดินทางไปมาหาสู่กัน เมื่อสะพานไม่สามารถทดทานสายน้ำที่ไหลเชี่ยวกรากได้ จึงหลุดลอยไปกับกระแสน้ำ จากนั้นน้ำในลำคลองล้นทะลักไหลหลากเข้าท่วมถนน ตลาด และถนนใหญ่ จนรถไม่สามารถวิ่งสัญจรได้ ในที่สุดก็ไหลท่วมบ้านเรือนของชุมชนชายคลอง ทุกคนต้องขนของหนีน้ำขึ้นไปอยู่บนชั้นสอง ชาวบ้านต้องประสบปัญหาทั้งในเรื่องการกินอยู่หลับนอน แต่คนในชุมชนก็ได้ดำเนินหรือกล่าวโทษธรรมชาติ ทุกคนเลือกที่จะระอคอยให้สถานการณ์น้ำท่วมกลับเข้าสู่ภาวะปกติ โดยการย้ายไปอยู่บนชั้นสองของบ้าน และอาศัยปลาตากแห้งทอดรับประทานกับข้าวเพื่อประทังชีวิตไปก่อน ประมาณสองสัปดาห์น้ำก็ได้ลดลงสู่ภาวะปกติ ความว่า

“ตอนนี้น้ำท่วมบ้านแล้วตอนแรกน้ำในบ้านสูงแค่เข่าแล้วเพิ่มขึ้นถึงเอว ถึงอก ถึงคอ ที่ในครัว หม้อ กระทะลอยเคลื่อน ต้องขนของขึ้นชั้นบน ทำกับข้าวและกินอยู่หลับนอนชั้นบน อาหารการกินมีแต่ปลาเค็มเจาะหลังใส่เกลือทอดกินกับข้าว กินกันได้หลายวันเพราะไม่มีอะไรให้กิน อยู่กันชั้นบนก็โผล่หน้าต่างคุยกันสนุก เพราะบ้านอยู่ติดกันเป็นแถว ทุกบ้านถูกน้ำท่วมเหมือนกันหมด น้ำท่วมอยู่ราวหนึ่งสัปดาห์จึงลดลง เหตุการณ์ทุกอย่างกลับสู่สภาพเดิม”

(Chanya Choosuan, 2009: 184)

ในสถานการณ์เดียวกันนี้ ผู้เขียนยังนำเสนอภาพความสนุกสนานของเด็ก ๆ เมื่อได้นั่งตกปลาตรงบันไดบ้านในยามน้ำท่วมว่า “...ถ้าฝนตกติดต่อกันหลายวัน ระดับน้ำจะสูงถึงบันไดชั้นที่สาม ลูกจันจะนั่งตกปลาที่บันไดสบายใจเฉิบ แต่ไม่เคยได้สักตัวเพราะน้ำไหลแรง...” (Chanya Choosuan, 2009: 74) ซึ่งเป็นการย้ำภาพให้เห็นว่า หากมนุษย์เข้าใจธรรมชาติ มนุษย์ก็จะมีสติ ไม่ตระหนกกับสิ่งที่เกิดขึ้น เพราะในไม่ช้าทุกอย่างก็จะกลับมาสู่สภาวะปกติได้ในที่สุด

ตัวอย่างข้างต้น นอกจากจะช่วยเน้นย้ำให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของ จรรยา ชูสุวรรณที่ว่า “หากมนุษย์รู้จักเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากธรรมชาติอย่างตระหนก ในคุณค่า ธรรมชาติก็จะให้คุณแก่มนุษย์อย่างอนอกอนันต์” และ “หากมนุษย์เรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติอย่างเข้าใจ มนุษย์ก็จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข” แล้ว ยังสะท้อนว่า หากเด็กและเยาวชนได้อาศัยอยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ย่อมช่วยให้สุขภาพกายและสุขภาพจิตของพวกเขาเติบโตขึ้นอย่างแข็งแรง งดงาม เพราะธรรมชาติไม่ได้ให้เพียงแค่ปัจจัยสี่ อันเป็นความสุขภายนอกเท่านั้น แต่ยังให้ความสุขทางใจ แก่มนุษย์ด้วย

บทส่งท้าย

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” พบว่า ผู้เขียนนำเสนอแนวคิดด้านธรรมชาติไว้ 2 ประการ คือ 1) หากมนุษย์รู้จักเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากธรรมชาติอย่างตระหนกในคุณค่า ธรรมชาติก็จะให้คุณแก่มนุษย์อย่างอนอกอนันต์ และ 2) หากมนุษย์เรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติอย่างเข้าใจ มนุษย์ก็จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข

แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติทั้งสองประการนี้ นำเสนอให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม (Traditional Ecological Knowledge) และเมื่อปรากฏในงานวรรณกรรมจะแสดงออกถึง “จิตสำนึกเชิงนิเวศแนวดั้งเดิม”

แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง”

จิตสำนึกเชิงนิเวศแนวดั้งเดิม เป็นแนวคิดที่เชื่อว่า มนุษย์กับธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพราะมนุษย์ต้องพึ่งพาธรรมชาติ ด้านการยังชีพเพื่อความอยู่รอด สอดคล้องกับแนวคิดด้านธรรมชาติทั้งสองประการที่จรรยา ชูสุวรรณนำเสนอไว้ในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” การที่ผู้เขียนเลือกเล่าเหตุการณ์ชีวิตชุมชนคนไต้ย่อนไปในอดีตถึง 50 ปี ถ่ายทอดให้เห็นถึงสภาพผู้คนและสภาพแวดล้อมในเชิงบวกอยู่ตลอดเวลา ทั้งชีวิตชนบทที่เรียบง่าย พอเพียง ถ้อยทีถ้อยอาศัย แวดล้อมด้วยธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ พร้อมเป็นแหล่งพึ่งพาและที่พึ่งพิงให้มนุษย์ได้ดำรงชีวิตอย่างไม่เสียสมดุลในระบบนิเวศ ทั้งนี้ก็เพื่อจะนำเสนอให้เห็นว่า เพราะผู้คนในอดีตรู้จักพึ่งพาและหยิบบ่มธรรมชาติมาใช้อย่างรู้คุณค่า เรียนรู้และเข้าใจในความสัมพันธ์ที่ว่า ตนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ถ้าธรรมชาติอยู่รอด ตนก็จะอยู่รอด ปลอดภัย และมีความสุข ลักษณะเช่นนี้สะท้อนวิธีคิดของจิตสำนึกเชิงนิเวศแนวดั้งเดิม ผ่านแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในเรื่องที่ว่า 1) หากมนุษย์รู้จักเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากธรรมชาติอย่างตระหนักในคุณค่า ธรรมชาติก็จะให้คุณแก่มนุษย์อย่างอนันต์ และ 2) หากมนุษย์เรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติอย่างเข้าใจ มนุษย์ก็จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไต้ยกับธรรมชาติในอดีต จึงเป็นสายสัมพันธ์ที่เคารพเกื้อกูลกัน และผู้เขียนเห็นว่า ควรจะธำรงรักษาสายสัมพันธ์นี้ให้ยั่งยืนเพื่อรักษาสมดุลแห่งชีวิตต่อไป

การศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในบทประพันธ์ เป็นมุมมองหนึ่งในการค้นหาความหมายใหม่จากงานวรรณกรรม แม้ว่าแนวคิดด้านธรรมชาติอาจจะไม่ใช่แก่นสารสำคัญที่ผู้เขียนต้องการจะนำเสนอในเนื้อหา อย่างเช่นวรรณกรรมเรื่องนี้ ที่มีกลุ่มเป้าหมายหลักคือเด็กและเยาวชน แนวคิดหลักของเรื่องย่อมต้องมุ่งให้ข้อคิดหรือคติเตือนใจที่เป็นประโยชน์แก่เด็ก เช่น ความพยายามอยู่ที่ไหน ความสำเร็จอยู่ที่นั่น ตนเป็นที่พึ่งแห่งตนเถิดจะเกิดผล ความใฝ่รู้ใฝ่เรียนเป็นบ่อเกิดของความเจริญ เป็นต้น แต่การแผ่ความคิดด้านธรรมชาติ โดยเฉพาะในด้านความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ที่ดำรงอยู่อย่างเกื้อกูลกัน มักจะแทรกเสริมอยู่ในเนื้อหาอย่างสม่ำเสมอและจงใจ ทั้งนี้ ผู้เขียนอาจเห็นว่าการให้เด็กอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ได้อาศัยธรรมชาติเป็นแหล่งเรียนรู้จะช่วยฝึกทักษะการสังเกตและจดจำให้แก่เด็ก ๆ ได้ดี เพื่อให้เขาเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่รักและเห็นคุณค่าของทุกสิ่งรอบตัว รู้จักการประนีประนอมผ่อนรับให้เข้ากับสถานการณ์

ปัจจุบัน จนสามารถดูแลรักษาสรรพชาติให้ยั่งยืนต่อไป เหมือนเช่นสังคมในอดีตที่ผู้เขียนได้แสดงผ่านวรรณกรรมอิงอัตชีวประวัติเล่มนี้ เพราะท้ายที่สุดแล้ว “...มนุษย์มักจะใช้ศิลปะเป็นสื่อในการแสดงความเข้าใจ ประนีประนอม และแสดงออกถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อโลกธรรมชาติ หรืออาจกล่าวได้ว่า งานเขียนเกี่ยวกับธรรมชาติ มีความหมายในฐานะสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมของมนุษย์มานานแล้ว” (Thanya Sangkhaphanthanon, 2013: 29) นั่นเอง

References

- Chanya Choosuan. (2009). *Baan Chai Thung*. Bangkok: Nanmeebooks Teen. (In Thai)
- Thanya Sangkhaphanthanon. (2013). *Ecocriticism in Thai literature*. Bangkok : Nakorn. (In Thai)

Received: March 21, 2019

Revised: April 2, 2019

Accepted: April 2, 2019